

Džana Rahimić-Bužo

Socijalizam i svijet tehnike

Sažetak

Cilj razmatranja u ovom radu nije predstavljanje socijalizma niti kao ideje apsolutnog uspjeha, s jedne strane, niti kao ideje apsolutnog neuspjeha, s druge strane, kao ni zauzimanje pozicije sa koje se postavke socijalizma zagovaraju ili opovrgavaju. Kao i svaka ideja, tako i ideja socijalizma ima svoje pobjede i svoje poraze, a prirodnim slijedom stvari čovjekova dimenzija uvijek slavi ideju pobjede. Dakle, cilj ovoga razmatranje jeste skromni pokušaj sagledavanja principa i značaja socijalizma za pokušaj tumačenja i razumijevanja principa i težnji tehnike i vladajućeg svijeta tehnike. Važno je istaći da se ovdje pod pojmom svijet tehnike ne misli tehnika iz oblasti naše svakodnevnice u kojoj su tehnički uređaji sredstva bez kojih je današnjem čovjeku život skoro nezamisliv, već se pitanje o svijetu tehnike razumijeva hajdegerovski, što će reći pitanje o tehnici i o takvom svijetu tiče se onoga što je, uslovno rečeno, „s one strane“ oblasti koja se u pogledu onoga koji oblast posmatra, posmatraču, najprije pokazuje, to jeste onoga što je po prirodi stvari prvo (prvo u smislu značaja našeg bivstvovanja).

Ključne riječi: *socijalizam i oslobađanje, techne, tehnika, svijet, metafizika, bivstvovanje i proizvodnje.*

Socialism And World Techniques

Summary

The aim of primary considerations in this paper is not the presentation of socialism even as the idea of absolute success, on the one hand, neither as the idea of absolute failure, on the other hand, as well as not taking a position with which the advocate of socialism or deny same. As any other idea, the idea of socialism has its victories as well as its defeats, and taking into consideration the natural progression of human dimension always celebrated the idea of victory. Therefore, the aim of this review is a modest attempt at an overview of the principles and character of socialism to attempt interpretation and understanding of the principles and aspirations of the art and the reigning world techniques. It is of paramount importance to point out here that the term does not mean the world of technology systems in the field of our everyday life in which technical devices means without which the contemporary man lives almost unthinkable, but the question about the world of the art shall be understood in the light of Heideggerian, that is a question of technique and of such a world refers to what is, so to speak, "the other side" area that is in terms of the area of observe, observer, he demonstrates, this is what is the nature of things first (first in terms of the significance of our existence).

Keywords: socialism and liberation, techno, technology, world, metaphysics, existence and producing.

Biti što bliže cilju postavljenom u ovom pisanju znači razmatrati temeljne odrednice socijalizma i svijeta tehnike. Mišljenje o ideji socijalizma usmjerava na mišljenje o odredbama socijalističke perspektive društva u vrijeme Marxa. Te odredbe uslovljene su karakterom kapitalizma, s toga socijalizam ostaje ono što stoji nasuprot, suprostaavlja se kapitalizmu čije je oličenje obespravljenost radničke klase.

„Socijalizam – komunizam, kao humanistički naturalizam, polazi od svijesti i stiže do svijesti koja ga prevazilazi. Zar nismo vidjeli kako Marks piše da socijalizam „počinje od teorijski i praktički osjetilne čovjekove svijesti i od prirode shvaćenih kao bitak?“ Komunizam, dakle, polazi od teorijske i praktične svijesti, i od čovjekove samosvijesti, one svijesti koja je u principu epifenomenalna. Svijest jeste i ostaje ispred realne situacije.“¹

Na tom tragu socijalizam se može smatrati rješenjem postojećih historijskih protivrječnosti. Socijalizam definiraju ciljevi i zadaci socijalističke revolucije koje Marx i Engels vide u smislu ekonomskog i političkog oslobađanja radničke klase.

Nameće se postavljanje pitanja da li su ciljevi za koje se borila radnička klasa u ime socijalizma (XIX stoljeća) ostvarivi u kapitalistički nerazvijenim zemljama jednako kao i u kapitalistički najrazvijenim zemljama? Da li su ovi ciljevi najviše ostvarivani u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama?

¹ Kostas Akselos, *Marks mislilac tehnike*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1986., str.282.

Pitanje koje je aktuelno i danas jednako kao što je to bilo i u Marxovo vrijeme jeste pitanje *otuđenja čovjeka*. Da li je danas pitanje otuđenja čovjeka neraskidivo vezano za napredak tehnike koje se ogleda u otuđenju čovjeka od čovjeka, kao i u drugačijem razumijevanju svijeta i smisla čovjekovog egzistiranja. Rješavanje fundamentalnih problema čovjeka pripada socijalističkom društvenom sistemu, bitno pod uslovom da to nije samo perspektiva ekonomskog i tehničkog prosperiteta, već zbog toga što se socijalistički društveni sistem (za razliku od kapitalističkog) zasniva na vrijednijim humanističkim i moralnim načelima na osnovu kojih je moguće radikalnije rješavanje fundamentalnih problema čovjeka. U rješavanju ovih problema može se pronaći poveznica između problema koji su nastali ekonomskim i tehničkim utjecajima i problema koji su nastali prekidom razumijevanja tehnike iz njenog izvornog značenja, tj tehnica, u razumijevanju biti tehnike, a dalje i korištenja istom. Ako socijalizam pozicioniramo kao humanističko društvo, onda to ne smije značiti da on predstavlja samo spoljašnju stranu oslobađanja čovjeka, već je njegova nužna specifičnost u ovakvom pozicioniranju, u tome što oslobađanje čovjeka zaista treba da stigne do samog čovjeka. Suprotnost ovakvom oslobađanju svakako da je otuđenje čovjeka, zaborav koji vodi opasnosti pod imenom dehumanizacija i depersonalizacija. Savremeno društvo, koje je zasnovano na tehničkoj civilizaciji, svojim zahtjevima za veću i jaču organizaciju svih formi društvenog života i djelatnosti, sa sobom nosi takvu vrstu opasnosti. Socijalističko društvo razumijeva se kao društvo koje će se suprostaviti tim opasnostima što je moguće postići samo afirmacijom čovjeka kao onoga što je najveća društvena vrijednost.

Važno je analizirati otuđenje čovjeka kao i aspekte tog analiziranja. Marxova analizira *otuđenje čovjeka* obuhvata stanovišta ekonomskog i sociološkog, kako i sa antropološkog. Čovjek se otuđuje jednako u radnom procesu i od drugog čovjeka kao i od ljudske prirode. Ova otuđenja ogledaju, tj. rezultati ovih otuđenja, se u tome da je rad prestao da bude osnovna ljudska potreba, da čovjek gubi osjećaj za drugim čovjekom te da se njegove univerzalne potrebe svode na potrebu održavanja fizičke egzistencije. Niz je objašnjenja otuđenja čovjeka spoljašnjih okolnosti u koje se ubrajaju društveno-ekonomske i političke okolnosti, a koje ne podrazumijevaju unutrašnja otuđenja u koja se ubraja čovjekova priroda, koja su zasnovana na socijalističkoj pretpostavci da je čovjek kao *prazan lista papira na koji društvo i kultura upisuju svoj tekst*, zatim i Marxovo određenje da je čovjek *sveukupnost društvenih odnosa*. Otuđenje nije samo društveni fenomen pa se mora analizirati i sa antropološkog i psihološkog stanovišta, kao ljudski fenomen. Čovjek svoju okolinu doživljava, on je ne odražava s toga otuđenje nije u sferi prirodno prihvatljivog stanja. Zbog toga se Marx protivio tome što uprošćava kompleksnost ljudske prirode i tako svodi čovjeka na njegovu jednu dimenziju te stavlja u drugi kontekst njegove probleme i orijentaciju jer gleda s pozicije bića kome je fizička egzistencija osnovni problem i orijentacija. Ono što socijalizam treba da omogućiti jeste ono što Marx određuje kao suštinsku ljudsku potrebu, to jeste da omogućiti rad, zbog toga što se radom čovjek objektivno potvrđuje kao ljudsko biće i kroz rad (subjektivno) doživljava ljudsku ličnost.

Rad kao kreativna djelatnost fundamentalna je potreba čovjeka da mijenja okolinu i svijet u kojem egzistira. Marx je definirao rad kao *specifikum ljudske egzistencije*, to otkriva njegovo shvatanje čovjeka kao mnogodimenzionalnog, a da bi čovjek takvu prirodu i dimenziju razvijao put razvijanja, životni put, ne smije biti uslovljen materijalnom egzistencijom, što se ogleda u oslobađanju čovjeka od brige za materijalni život. Oslobođenju čovjeka vode nove uloge organizacija u pravcu razvijanja razumijevanja i pomoći. Taj pravac mora moći odgovoriti sve većoj mehanizaciji i automatizaciji radnog procesa. Rješenje jeste u organizaciji rada kojoj je briga stvaranje adekvatnih uslova rada, to jeste briga za čovjeka, s toga nikako osnovno pitanje ne predstavlja kako da se mašina prilagodi čovjeku već obratno. Zbog toga treba istaći Marxovo povijesnu zaslugu u nužnosti postavljanja pitanja o *čovjeku kao čovjeku*. U određenjima tehničkog svijeta treba težiti takvim određenjima koja će čovjeka oslobađati mukotrpnog rada, poboljšanja uslova ljudskog života u kojima će se čovjek približavati razumijevanju sebe i svijeta u kojem egzistira, a ne određenjima koja vode u opasnost *zaborava istine* bivstvovanja.

Jedan od pokušaja da se razumije današnji svijet, sa svim predhodnim objašnjenjima, i da se razumije kriza sa kojom se svijet suočava je Heideggerova filozofija, filozofija koja pruža jedno savremeno tumačenje fenomena tehnike. Heidegger kao bitno *techne* razumijeva ras-krivanje koje je pro-iz-vođenje. „*Svaki pro-pust onoga što uvijek iz ne-prisutnog prelazi i pridolazi u prisutnost, jest pro-iz-vođenje (HER-VOR-*

BRINGEN).² „Jer u raskrivanju se temelji svako pro-izvođenje“.³ Pitanje o tehnici Heidegger drži u okviru temeljnog pitanja to jeste u okvirima pitanja o istini bivstvovanja koje se artikulira kao temeljno pitanje Heideggerovog mišljenja. Temeljna odredba bivstvovanja, ljudskog opstanka jeste pitanje o istini bitka, čime se otkriva i značajnost pitanja o tome šta se događa smještanjem čovjeka u bit tehnike. Svijet u kojem živimo je naučno-tehnički svijet, koji ne teži saznanjima o metafizici, ali je po Heideggerovom određenju on ipak izraz suštine same metafizike. Specifično novovijekovno određenje svijeta je shvatanje svijeta kao slike omogućeno metafizičkim stavom. „Riječju slika misli se ponajprije na odraz nečega. Prema tome bi slika svijeta bila nešto nalik slikariji bića u cjelini. Slika svijeta ipak iskazuje više. Time mislimo, svijet sam, njega, biće u cjelini, takvo kakvo je za nas mjerodavno i obavezno. Pod slikom se ovdje ne misli na otisak, već na ono što se nazire u izreci: imamo sliku o nečemu. Ali nedostaje još odlučno određenje u biti slike. Imamo sliku o nečemu ne podrazumijeva samo, da smo biće uopće predstavili, već da ono u svemu što mu pripada i što je u njemu složeno, stoji pred nama kao sistem. Gdje svijet postaje slikom, biće se u cjelini uzima kao ono po čemu se čovjek ravna, što on dakle na odgovarajući način hoće privesti pred sebe te imati pred sobom, a time u odlučnom smislu predstaviti. Slika svijeta, bitno pojmljena, ne misli stoga neku sliku o svijetu, već svjet poima kao sliku. Gdje dolazi do slike svijeta zbiva se bitna odluka o biću u cjelini. To da je svijet uopće

² M. Heidegger, Pitanje o tehnici, Biblioteka Centra, Edicija, Zagreb 1972., str 97.

³ Ibid., str. 98.

*postao slikom, označuje bit novoga vijeka.*⁴ Postavljanje pitanja na ovakav način nema za cilj pitati o tehničkoj biti koja je nešto tehničko, o egzistenciji znanstveno-tehnološke revolucije, o njenim novim fazama, o procesima robotizacije, kompijuterizacije i sl. Ovdje je riječ o tehnici koja je vrhunac zaborava suštine bivstvovanja, odnosno o zaboravljenom porijeklu fenomena tehnike iz grčkog techne. „*Tehnika nije isto što i bit tehnike. Tako isto i bit tehnike nije apolutno ništa tehničko*“.⁵

Specifično određenje suštine tehnike ne proizilazi iz određenja sa stanovišta tehničkih dostignuća. Ovdje se suština tehnike istražuje polazeći od učenja o suštini (tj. ono po čemu neka stvar jeste to što jeste). Instrumentalni karakter tehnike ne daje odgovor na pitanje o njenoj suštini, s toga Heidegger odbacuje instrumentalno (tehnika kao sredstvo) i antropološko (tehnika kao čovjekovo djelo) određenje tehnike. Zbog toga on poduzima analizu fenomena poiesis, fenomena koji je određen kao svako pobuđivanje, ono što uvijek iz neprisustvujećeg prelazi u prisustvovanje što jeste proizvođenje, tom proizvođenju – poiesisu pripada techne. Zahvaljujući ovim značenjima tehnika se može odrediti kao sjećanje na techne (jer tehnika jeste način razotkrivanja ali ne u smislu poiesisa već u smislu izazivanja karakterističnom za tehniku, a glavni oblici tehničkog razotkrivanja jesu transformirati, oslobađati, akumulirati, razdjeljivati i sl.). „*Tehnička manipulacija i dominacija predstavljaju redukciju bivstvujućeg na objektivnost, na biće – objekat, što je ravno potpunom*

⁴ M. Heidegger, *Doba slike svijeta*, Zagreb, 1969. str. 20. i 21.

⁵ M. Heidegger, *Pitanje o tehnici*, str. 91.

*zaboravu bitka.*⁶ Način razotkrivanja koji vlada u suštini moderne tehnike, a sam nije ništa tehničko jeste Po-stav. Suština tehnike prije svega izražava povijesni način razotkrivanja. Moderna epoha suštinski je određena naukom i tehnikom pa je nužno i fokusiranje na Heideggerovo izvođenje suštine tehnike kao po-stava (*ge-stell*) i suštine nauke kao izdanka metafizike.

Suštinska odredba modernog doba je shvatanje svijeta kao slike, dok je shvatanje svijeta uvijek izraz određene projekcije bivstvovanja. Heideggerov poduhvat je, može se reći, zasnovan na etičkoj dimenziji traženja odgovora na izazove s kojima se suočava svijet današnjice, to jeste za *mišljenje koje podrazumijeva razgovor u kome možemo čuti jedni druge* (Helderlin). Zbog toga Heidegger u *Pismima o humanizmu* kaže *svaka metafizika je u biti humanistička, a svaki humanizam metafizički*.

Danas valada metafizika slijepih motiva ljudskog samoopstanka, dok egzistencija podrazumijeva čovjekovo moći biti u vremenosti, koji u mogućnosti moći biti, to jest u životu, traži bitak dok je u tom traženju uvijek određen svojom konačnošću. Filozofska kritika tehnike ne predstavlja filozofski napad na znanstveno- tehnički napredak i dostignuća, (te se s toga ne radi o osporavanju značaja tehnološkog uma). Heidegger je prvi shvatio da je stil (radikalne) kritike tehnike otkrio da je u osnovi modernog tehničkog svijeta jedno određenje istine ili načina raskrivanja. U moći tehničkog raspolaganja cijela planeta Zemlja stekla je novi identitet u kojem najveća

⁶ M. Zurovac, *Umjetnost kao istina i laž bića*, Matica Srpska, Novi Sad, 1986., str. 81.

opasnost jeste da čovjeku izmakne kontrola i moć nad vlastitim napravama, a pri tome je nužno iskustvo da nema iskorištavanja prirode bez iskorištavanja čovjeka, a tu nije ostavljeno mjesto za razumijevajuće odnošenje.

Literatura

- Kostas Akselos, *Marks mislilac tehnike*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1986.
- M. Heidegger, *Pitanje o tehnici*, Biblioteka centra, Edicija, Zagreb 1972.
- M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb, 1985.
- Zbornik Hajdegerovih tekstova, *Uvod u Hajdegera*, Knjiga 4, Biblioteka centra edicija, Zagreb, 1972.
- M. Heidegger, *Doba slike svijeta*, Zagreb, 1969.
- M. Zurovac, *Umjetnost kao istina i laž bića*, Matica Srpska, Novi Sad, 1986.